А. А. Мороз
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КОЛЬОРОВІ АСОЦІАЦІЇ РОСІЯН ПО ВІДНОШЕННЮ ДО АНГЛІЙЦІВ : ЛІНГВОІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ МЕМУАРІВ М. В. БЕРГА “КРЫМСКИЕ ЗАМЕТКИ”)

Стаття присвячена дослідженню засобів вербалізації лінгвоімагології. Зроблено короткий огляд наукових праць з проблематики дослідження, проаналізовано лінгвістичні особливості інтерпретації погляду росіян на англійців під час Російсько-турецької війни (1853–1856 рр.) Виділено та розглянуто лінгвоімагему “колір” як характерну деталь при оцінці англійців російськими військовими.

Ключові слова: *лінгвоімагологія, міжкультурна комунікація, оцінка, експресивність, деталь.*

Напрям “лінгвоімагологія” запропонований лише кілька років тому. Автором цього терміна слід вважати Л. П. Іванову, яка досліджувала питання лінгвоімагології в наступних статтях “Имагология как новое направление в лингвистике” [8], “Рецепция Франции в лингвоимагологическом аспекте” [9], “Синтез науки – архитектуры – религии как предмет лингвоимагологичного описания (на материале публицистики Н. В. Гоголя)” [10] тощо. С. К. Милославська видала монографію “Русский язык как иностранный в истории становления европейского образа России” [11], в якій досліджувались питання, пов’язані з іміджем країни, мова якої вивчається. Але слід зазначити, що сам термін “лінгвоімагологія” не було вжито.

Основною метою лінгвоімагології є вивчення вербалізації бачення однієї нації іншою. В нашому дослідженні ми намагаємось розглянути погляд супротивників під час військового конфлікту, який стався на Кримському півострові в 1853–1856 рр. у Східній війні (за іншою назвою, Російсько-турецькій війні).

Кримська війна (1853–1856 рр.) стала першою в історії людства “медійною” війною, оскільки її події всебічно й оперативно висвітлювалися в пресі. Військові кореспонденти зі всього світу, фотографи, художники прямували до театру воєнних дій. Їхні репортажі, статті, фотографії та малюнки публікувалися в газетах і журналах поряд із величезною кількістю листів, надісланих із Криму рідним та друзям, які й передавали їх до редакцій газет. Це сприяло емоційній залученості широкої громадськості до воєнних подій за допомогою контакту з тими, хто перебував на фронті, і створювало настрій національного єднання.

Не стояла осторонь і російська преса. Такі популярні журнали, як “Современник”, “Московитянин”, “Морской сборник”, “Одесский вестник” тощо, постійно публікували матеріали, в яких висвітлювалась війна між

Російською імперією та військами союзників. Найбільш популярними були нотатки М. В. Берга, Н. П. Сокальського та С. Д. Кожухова. М. В. Берг не тільки залишив літературні спогади [3], але й зробив цілий альбом малюнків про облогу Севастополя та про життя міста після капітуляції. У цих мемуарах ретельно висвітлюються важливі події того часу. Окрім цього, надається всебічна оцінка ворогові як з позиції самих журналістів, так і з позиції солдат і офіцерів.

Метою даної статті є аналіз мемуарів російського кореспондента Миколи Васильовича Берга, який брав участь у Російсько-турецькій війні (1853–1856 рр.), "Крымские заметки", щоб з'ясувати характер оцінки супротивника росіянами, зокрема виявити їхні кольорові асоціації по відношенню до англійців.

У наведеній роботі повно та послідовно передаються події середини XIX ст., які відбувались на Кримському півострові. Крім цього, російський автор мемуарів надає ретельну оцінку армії англійців. Ми розглядаємо вербалізацію бачення росіянами англійців під час Російсько-турецької війни, в якій вони брали участь. З позиції лінгвоімагології ця проблема ще ніколи до цього не розглядалась.

Обсяг нашої роботи не дає можливості навести приклади вербалізації всіх лінгвоімагем (наприклад, "поведінка англійців на війні й у мирному житті", "риси характеру англійських військових" тощо). Тому надамо лише найбільш широко висвітлені з них: "колір як характерна деталь при оцінці англійців російськими військовими".

У сучасному мовознавстві існує багато класифікацій оцінки. А. Ф. Папіна виділяє емоційні, естетичні, етичні, сенсорні (зорові та слухові), кількісні, раціональні, логічні оцінки [12, с. 267]. Проаналізований у роботі матеріал свідчить про необхідність доповнити класифікацію соціальною оцінкою (слідом за Т. А. Космедою), оскільки досліджені тексти відбили соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві середини XIX ст. О. М. Вольф вказує, що "оцінку можна розглядати як один з видів модальностей, які накладаються на дескриптивний зміст мовного вираження" [6, с. 11].

Під оцінкою розуміється закріплене в семантичній структурі слова оцінне значення, яке реалізує ставлення мовного колективу до співвіднесеності зі словом поняття або предмета з точки зору протиставлення позитивне / негативне або відповідності / невідповідності до загальноприйнятих норм [2, с. 225].

Узагальнюючи вищевикладені дефініції і загальні положення щодо природи категорії оцінки, можна сформулювати наступне визначення: в даній роботі оцінка розуміється як ставлення носіїв мови до об'єкта,

обумовлене визнанням або невизнанням його цінності з точки зору відповідності чи невідповідності його якостей певним ціннісним критеріям.

Оцінка "іншого" – це завжди відображення чиєїсь власної точки зору. Таке твердження психології набуває особливої ваги в контексті культурної антропології та відповідно етнології, які констатують, що кожний народ схильний визначати людство через свої власні стандарти, які протиставляються стандартам "інших".

Таке вимірювання інших культур за стандартами своєї призводить до того, що всі культури визначають свої власні культурні конструкції як природні, а отже, поняття норми закріплюється за своєю культурою, а "інші" бачаться як відхилення від цієї норми, ненормальність, або аномальність.

З емоційною оцінкою пов'язана також експресивність. Вона виникає в тих випадках, коли оцінка проявляється як безпосередня реакція на подію. У мовних актах експресивність оцінних виразів спрямована на те, щоб посилити емоційний вплив на співрозмовника, тому експресивність є характерною ознакою мовних актів, в яких оцінка виступає як основна іллокутівна сила.

Оцінні вирази та висловлювання характеризуються особливою властивістю – ступенем зацікавленості суб'єкта. Цю властивість можна назвати афективністю. Вона реалізується в семантиці окремих оцінних слів і в структурі висловлювання в цілому.

Для того, щоб всеоб'ємно розглянути оцінку, слід, на наш погляд, звернутися до класифікації, запропонованої Л. М. Васильєвим. Автор виділяє наступні типи оцінних предикатів:

1) модально-оцінні (виражають тільки раціональну оцінку);

2) загальнооцінні (виражають раціонально-емоційну оцінку);

3) частотнооцінні (виражають або переважно раціональну, або переважно емоційну оцінку):

а) утилітарні (виражають раціональну оцінку з точки зору корисності, можливості використання кого-, чого-небудь у тих чи інших цілях): *вигідний, сприятливий, даремний, згубний* і т. д.;

б) етичні (позначають реакції нашої свідомості, що спираються на соціально обумовлені уявлення про моральні норми, про добро і зло): *лагідний, людяний, недобрий, безсердечний* і т. п.;

в) естетичні (позначають емоційні і ментальні враження від сприйняття кого-, чого-небудь): *гарний, негарний, миловидний* тощо;

г) сенсорні (гедонічні) – виникають у нашій свідомості під час сприйняття чого-небудь органами почуттів (слухом, зором, нюхом, дотиком): *неприємний, смачний, ніжний, противний* і т. д.;

д) аксіологічні (позначають спосіб подання (сам акт) оцінки: ментальний (*вважати, знаходити кого-, чого-небудь хорошим, красивим, необхідним*),

перцептивні (*здаватися, виглядати смішним*), емоційно поведінкові (поступати чесно, погано). У відповідності до цього значення, на думку Л. М. Васильєва, аксіологічні оцінки виконують насамперед зв'язкову, а не оціночну функцію [5, с. 57–61].

Використовуючи класифікацію Л. М. Васильєва, проаналізуємо асоціації, пов'язані з кольорами, які виникли у військових російської армії при аналізі побуту та поведінки англійців – супротивників під час Російсько-турецької війни 1853–1856 рр.

Досить цікавими у мемуарах є кольорові спостереження автора. М. В. Берг описує не тільки форму англійців, але й колір їх волосся і, навіть, землю, яку копали англійські військові.

Колір відіграє важливу роль в сприйнятті людиною навколишнього світу, він здатний викликати певні асоціації. Асоціативність кольору найбільш чітко простежується в мові у вигляді різного роду стійких словосполучень, що містять колірний компонент (вони є сталими, мають постійний лексичний склад і цілісне значення). Відмінності в семантичній структурі позначень кольору в російській та англійській мовах обумовлені національно-культурними особливостями, символікою кольору в конкретній мові; подібності ж, у свою чергу, також залежать від наявності спільних рис у символіці, сприйнятті кольору носіями російської та англійської мов.

М. В. Берг відвідав табір англійців після перемоги союзників у Російсько-турецькій війні 1853–1856 рр. Він мав можливість поспілкуватися з офіцерами та солдатами різних видів військ.

Автор оповідання із захопленням описує форму англійських солдатів та офіцерів, при цьому виділяючи одяг гусар і драгунів: ***Английский драгун*** *на статном коне проехал шагом.* ***Красивая форма****! шитый золотом мундир, как у* ***гусара****; на голове мохнатый кивер с белым помпоном; вместо чешуек золотая широкая цепочка* [4, с. 175]. Автора мемуарів цікавить одяг англійців, він з захопленням говорить про зовнішній вигляд британців, використовуючи знак оклику: *Красивая форма!*

У наступному реченні М. В. Берг зображує вершника, також застосовуючи екскламації: *Вот скачет* ***франт*** *англичанин на чудесном коне. Что за конь! Блестит и сияет лондонский сапог у всадника … Вот мчится кабриолет и за ним целая кавалькада разномундирных англичан* [4, с. 195]. Письменник називає англійця франтом: "франт – франтик, хват, щеголь, щеголек, модник; франтихин, франтовской, щегольской, самый модный; щеголять одежей, модничать, изысканно одеваться; шегольство, модничанье одеждою. *Расфрантить именье. Расфрантилась, хоть на показ! Ходит франтом: сапоги с рантом!*" [14].

Далі журналіст переходе до вживання таких кольорів, як рос. *алый*, *красный, рыжий*. Усі кольори, окрім номінативної функції, мають певні

асоціації для російськомовної людини. За класифікацією Л. М. Васильєва, вони належать до сенсорних (гедонічних). Проаналізуємо кожен з них.

Длинные столы, с букетом бумажных цветов, опять украсились рядами ***алых мундиров*** [4, с. 135]. Як відомо, солдати російської армії носили сірі шинелі, французької – сині, англійці – червоні. На думку російських мемуаристів, даний колір мундира відповідав їхньому кольору волосся.

Словник XIX ст. В. І. Даля надає наступне визначення: "Алый – татарск. светло-красный, ярко-красный; самого густого цвета розы, яркой (не золотистой) зари; багряный, багрецовый (не багровый), краски крови боевых жил. *Алая кровь; алый цветочек; алый восток.* Говорят более о предметах и о цвете приятном" [1].

Як бачимо із дефініції, колір "алый" не містить будь-яких негативних конотацій і справляє позитивне враження на російськомовну людину.

Багато уваги автор приділяє червоному кольору: *По ней спускались два* ***красных англичанина****. У подошвы ее паслось несколько лошадей и стояла конусообразная палатка, подле которой лежали на траве и сидели на пеньках тоже английские солдаты* [4, с. 163].

Автор безпомилково впізнає англійців, ототожнюючи їх із кольором їх мундира:

Налево шла другая, желторебрая, постепенно понижаясь и образуя местами зеленые холмики, где паслось опять несколько коней и лежали на траве синие французы и ***красные англичане****, – там, далеко, обозначаясь только легкими линиями, где едва-едва играл цвет мундира* [4, с. 163].

Когда мы поравнялись с домом, оставшимся в стороне налево, я увидел около него довольно большую толпу народа: синих французов в красных фесках, ***красных англичан*** *и разную смесь в блузах и куртках* [4, с. 169].

Красные мундиры *и черные шапочки без козырька, мелькавшие там и там, показали, что эта деревенька или лагерь принадлежат англичанам. Навстречу нам по дороге шли и ехали англичане; редко попадались французы. Немного дальше мы увидели еще такой же лагерь; но тут были англичане и сардинцы, –* ***англичане в красном****, сардинцы в серых шинелях, подпоясанных кожаным глянцовым кушаком, и в киверах, наподобие французских* [4, с. 170].

Автор спогадів раз за разом дає особливі характеристики зовнішнього вигляду англійців: червоні мундири і чорні шапочки.

Які ж асоціації викликав червоний колір у росіян середини XIX ст.? Словник В. І. Даля фіксує це слово наступним чином: "по цвету: *рудо, алый, чермный, червленой; кирпичный, малиновый, огневой и пр. разных оттенков и густоты;* сравнит. степень *краснее*; о доброте, красоте: *красивый, прекрасный; превосходный, лучший;* сравнит. степень *краше. Красный*

молодец, девица, красавец; но красный, о человеке, в народе то же, что дикой, полоумный. *Что тебе тутотка доспелось, красному?*" [7].

Як видно із словникової дефініції, червоний колір з одного боку викликав позитивні конотації *красивый, прекрасный*; *превосходный, лучший,* а з іншого – вкрай негативні: *дикой, полоумный.* Тому слід визнати, що для російськомовної людини позаминулого століття цей колір мав амбівалентний характер.

У наступному прикладі М. В. Берг малює портрет справжнього англійця, використовуючи стереотип, прийнятий в російському суспільстві в середині XIX ст. – "*румяные, здоровые ребята, все рыжие*": *Направо, в полугоре, шли какие-то фабрики, огороженные перилами, на которых сидели* ***румяные, здоровые*** *ребята в куртках, в рубашках и в синих колпаках. Почти все были* ***рыжие*** *и, разумеется, говорили по английски. Еще дальше начинались рельсы железной дороги. Тут опять возились несколько* ***рыжих, румянолицых*** *работников. Копали гору, глиняную,* ***рыжую****, как и сами, и сыпали землю и камень в плоскую тележку, которая стояла на рельсах. Это была новая железная дорога, не существовавшая во время войны и только что начатая* [4, с. 172].

Як видно з прикладу, письменник виділяє слово *рыжий*. Дане слово мало таке значення в російській мові XIX ст.: "красный, огненный, смесь цветов: красного, желтого и бурого, разных теней и оттенков. *Рыжий волос, человек рыжеволосый, той краснины, как волоса иногда бывают; рыжий мерин. С рыжим дружбы не води, с черным в лес не ходи. Рыжи, как огонь. Рыжий да красный, человек опасный. Рыжих и во святых нет*" [13].

Як видно з дефініції, рудий в російській мовній картині світу має яскраво виражену негативну конотацію: *Рыжий да красный, человек опасный*. Захоплюючись порядком в англійському таборі в Балаклаві, красою англійської форми офіцерів і солдатів, автор мемуарів, тим не менш, постійно підкреслює кольори, характерні для англійців – рос. *красный, рыжий* і *алый*, які з точки зору простої людини носили ще й додаткове негативне значення.

Підсумовуючи, можна констатувати, для М. В. Берга англійці мають тісну асоціацію з червоним кольором. Автор виділяє не тільки червоні мундири, а також рудий колір волосся і навіть червону землю, яку вони викопували. Прочитавши спогади автора, приходиш до висновку, що червоний колір є складовою оцінки англійського військового середини XIX ст., що дозволяє ідентифікувати його серед інших учасників Російсько-турецької війни 1853-1856 рр. Для російської людини того часу червоний колір викликає амбівалентне ставлення: червоний – красивий і червоний – дурний. Автор з певною іронією ставиться до бажання англійських солдатів та офіцерів носити червону форму якомога частіше. Таким чином, крім

позитивної оцінки супротивника, у російської людини виникає й іронічне ставлення до нього і до одягу, який той носить. Дана асоціація втрачена для російськомовних людей XXI ст., але вона зафіксована в тлумачних словниках XIX ст.

Література:

1. Алый [Электронный ресурс] // Словарь В. И. Даля. – Режим доступа : http://gufo.me/ content_dal/alyj-260.html#ixzz4QXSGNrWV.
2. *Бацевич Ф. С.* Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 391 с.
3. *Берг Н. В.* Севастопольские письма / Н. В. Берг // Московитянин. – 1855. – Т. 85. – С. 24–32.
4. *Берг Н. В.* Крымские заметки / Н. В. Берг // Современник. – Спб. 1856. – Т. 58. – С. 131– 202.
5. *Васильев Л. М.* Семантическая категория оценки и оценочные предикаты / Л. М. Васильев // Исследования по семантике : Семантические категории в русском языке. – Уфа : Изд-во Башкирского гос. ун-та, 1996. – С. 55–62.
6. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф ; [3-е изд.]. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.
7. Красный [Электронный ресурс] // Словарь В. И. Даля. – Режим доступа : http://v-dal.ru/?f=%EA%F0%E0%F1%ED%FB%E9&action=q.
8. *Иванова Л. П.* Имагология как новое направление в лингвистике / Л. П. Иванова // Мова і культура : [наук. журнал]. – К. : Изд. дом Д. Бураго, 2012. – С. 73–76.
9. *Иванова Л. П.* Рецепция Франции в лингвоимагологическом аспекте / Л. П. Иванова // Мова і культура : [наук. журнал]. – К. : Изд. дом Д. Бураго, 2014. – С. 91–100.
10. *Иванова Л. П.* Синтез науки – архитектуры – религии как предмет лингвоимагологичного описания (на материале публицистики Н. В. Гоголя) / Л. П. Иванова // Мир русского слова. – № 1. – Спб., 2015. – С. 52–57.
11. *Милославская С. К.* Русский язык как иностранный в истории становления европейского образа России : [монография] / С. К. Милославская ; 2-е изд. – М. : Флинта ; Наука, 2012. – 400 с.
12. *Папина А. Ф.* Текст : его единицы и глобальные категории : [учебник] / А. Ф. Папина. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 368 с.
13. Рыжий [Электронный ресурс] // Словарь В. И. Даля. – Режим доступа : http://v-dal.ru/?f=%F0%FB%E6%E8%E9&action=q.
14. Франт [Электронный ресурс] // Словарь В. И. Даля. – Режим доступа : http://gufo.me/ content_dal/frant-42485.html#ixzz4QltNwuHN.

References:

1. Alyy [Scarlet] [Elektronnyy resurs] // Slovar V. I. Dalya. – Rezhim dostupa : http://gufo.me/ content_dal/alyj-260.html#ixzz4qxsgnrwv.

2. *Batsevich F. S.* Ocherki po funktsionalnoy leksikologii [Essays on the functional lexicology] / F. S. Batsevich, T. A. Kosmeda. – Lvov : Svit, 1997. – 391 s.
3. *Berg N. V.* Sevastopolskiye pisma [The Sevastopol letters] / N. V. Berg // Moskovityanin. – 1855. – T. 85. – S. 24–32.
4. *Berg N. V.* Krymskiye zametki [The Crimean notes] / N. V. Berg // Sovremennik. – Spb. 1856. – T. 58. – S. 131– 202.
5. *Vasilev L. M.* Semanticheskaya kategoriya otsenki i otsenochnye predikaty [The semantic category of assessment and evaluation predicates] / L. M. Vasilev // Issledovaniya po semantike : Semanticheskiye kategorii v russkom yazyke. – Ufa : Izd-vo Bashkirskogo gos. un-ta, 1996. – S. 55–62.
6. *Volf Ye. M.* Funktsionalnaya semantika otsenki [The functional semantics of assessment] / Yelena Mikhaylovna Volf ; [3-e izd.]. – M. : KomKniga, 2006. – 280 s.
7. Krasnyy [Red] [Elektronnyy resurs] // Slovar V. I. Dalya. – Rezhim dostupa : http://v-dal.ru/?f=%EA%F0%E0%F1%ED%FB%E9&action=q.
8. *Ivanova L. P.* Imagologiya kak novoe napravlenie v lingvistike [Imagology as a new linguistics school] / L. P. Ivanova // Mova i kultura : [nauk. zhurnal]. – K. : Izd. dom D. Burago, 2012. – S. 73–76.
9. *Ivanova L. P.* Retseptsiya Frantsii v lingvoimagologicheskom aspekte [Reception of France in the linguaimagological aspect] / L. P. Ivanova // Mova i kultura : [nauk. zhurnal]. – K. : Izd. dom D. Burago, 2014. – S. 91–100.
10. *Ivanova L. P.* Sintez nauki – arkhitektury – religii kak predmet lingvoimagologichnogo opisaniya (na materiale publitsistiki N. V. Gogolya) [The synthesis of science – architecture – religion as a subject of linguaimagological description (based on N. Gogol's publicism)] / L. P. Ivanova // Mir russkogo slova. – № 1. – Spb., 2015. – S. 52–57.
11. *Miloslavskaya S. K.* Russkiy yazyk kak inostrannyy v istorii stanovleniya evropeyskogo obraza Rossii [Russian as a foreign language in the history of the European image's formation of Russia] : [monografiya] / S. K. Miloslavskaya ; 2-e izd. – M. : Flinta ; Nauka, 2012. – 400 s.
12. *Papina A. F.* Tekst : yego yedinitsy i globalnye kategorii [Text : its units and global categories] : [uchebnik] / A. F. Papina. – M. : Yeditorial URSS, 2002. – 368 s.
13. Ryzhiy [Ginger] [Elektronnyy resurs] // Slovar V. I. Dalya. – Rezhim dostupa : http://v-dal.ru/?f=%F0%FB%E6%E8%E9&action=q.
14. Frant [Smart dresser] [Elektronnyy resurs] // Slovar V. I. Dalya. – Rezhim dostupa : http://gufo.me/ content_dal/frant-42485.html#ixzz4QltNwuHN.

Мороз А. А. Цветовые ассоциации русских по отношению к англичанам : лингвоимагологический аспект (на материале мемуаров М. В. Берга "Крымские заметки").

Статья посвящена исследованию средств вербализации лингвоимагологии. Сделан краткий обзор научных работ по проблематике исследования, проанализированы лингвистические особенности интерпретации взгляда россиян на англичан во время Русско-турецкой войны (1853–1856 гг.) Выделена и рассмотрена лингвоимагема "цвет" как характерная деталь при оценке англичан российскими военными.

Ключевые слова: *лингвоимагология, межкультурная коммуникация, оценка, экспрессивность, деталь.*

Moroz A. A. Color associations of Russians in relation to the English: linguoimagological aspect (on the memoirs by M. V. Berg "Crimean notes").

The article is dedicated to the means of verbalization of linguistic imagology. The author analyzed the linguistic features of interpretation of the perception of the English by Russian soldiers during the Russo-Turkish War (1853–1856). The memoirs of the Russian military, who took part in the war, were specifically selected for the analysis. This work fully covered the mid-nineteenth century's events that took place on the Crimean peninsula. In addition, the Russian author provides a comprehensive assessment of the enemy's army. In these studies different discourses were analyzed. The volume of the article made it impossible to give examples of verbalization of all the linguoimagothemes. So we dealt with the colours associated with the English from the viewpoint of Russian militaries. The author makes the assumption that besides the positive assessment of the enemies, the Russian people of the XIX century also had ironic attitude to them and to the clothes they wore. This association is lost for the Russian people of the XXI century, but it is recorded in the dictionaries of the XIX century.

Keywords: *linguistic imagology, assessment, expressiveness, detail, intercultural communication.*